

ΥΛΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΗ ΜΙΚΡΟΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΟΛΥ-ΜΕΣΙΚΟΥ ΤΡΙ-ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ: ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Ελεονώρα Δημελά, Δήμητρα Μελισσαροπούλου, Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος,
Χρήστος Παπαναγιώτου, Ελένη Γαλιώτου, Νικήτας Καρανικόλας & Αγγελική Ράλλη
Πανεπιστήμιο Πατρών & ΤΕΙ Αθηνών

1. Εισαγωγή – Στόχοι

Η σύνταξη λεξικών για την πρότυπη γλώσσα, μολονότι αποτελεί μια εξαιρετικά επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία, ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό παγιωμένες αρχές και πρακτικές της λεξικογραφικής έρευνας. Αντίθετα, η σύνταξη (δια-)διαλεκτικών λεξικών αποτελεί ένα εξαιρετικά καινοτόμο εγχείρημα, καθώς σημαντικά ζητήματα που αφορούν τόσο το χαρακτήρα όσο και τη δομή και το περιεχόμενο τέτοιου είδους λεξικών δεν έχουν τύχει ακόμα συστηματικής διερεύνησης. Στόχος μας στη συγκεκριμένη εργασία είναι να συζητήσουμε ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή αρχών και πρακτικών στη δομή και το περιεχόμενο του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους της Καππαδοκίας, του Πόντου και του Αίβαλιού-Μοσχονησίων (στο εξής και ΤΛΔΜΑ).

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του συγκεκριμένου λεξικού αποτελεί μέρος των δραστηριοτήτων του ερευνητικού προγράμματος AMiGre, το οποίο είναι το ακρωνύμιο του προγράμματος «Πόντος, Καππαδοκία, Αίβαλί: Στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής»¹ που υλοποιείται από τρεις διαφορετικές ερευνητικές ομάδες (Πανεπιστήμιο Πατρών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΤΕΙ Αθήνας), με επιστημονική υπεύθυνη την Καθ. Αγγελική Ράλλη.

Η υλοποίηση του ΤΛΔΜΑ αναμένεται να συμβάλει στη συστηματική καταγραφή, μελέτη και ανάλυση της γλωσσικής ποικιλότητας της Μικράς Ασίας και στην αρχειοθέτηση ενός μεγάλου εύρους λεξιλογικού υλικού, που αποτελεί αναγκαίο όρο για τη διατήρηση της γλωσσικής πολιτιστικής κληρονομιάς μας. Φιλοδοξεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για κάθε χρήστη με γενικό ή ειδικό ενδιαφέρον (μαθητή, φοιτητή, ερευνητή κ.λπ.). Μετά το πέρας του έργου στόχος του εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων είναι το συγκεκριμένο λεξικό να εμπλουτιστεί και να διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να εκδοθεί και σε έντυπη μορφή.

2. Βασικές παραδοχές για τον (τυπολογικό) χαρακτήρα του διαλεκτικού λεξικού

Τα διαλεκτικά λεξικά αντιμετωπίζονται συχνά ως μονόγλωσσα συγχρονικά λεξικά λόγω της περιορισμένης μακροδομής τους, καθώς και του γεγονότος ότι η γλώσσα της μακροδομής και αυτή της μικροδομής αποτελούν ποικιλίες της ίδιας γλώσσας (Zgusta 1971· Béjoint 2000· Landau 2001· Barbato and Varvaro 2004· Ξυδόπουλος 2008: 292-294· Xydopoulos and Ralli 2013: 524-526).

Θεωρούμε το ΤΛΔΜΑ ως δίγλωσσο λεξικό, ακολουθώντας τη σχετική άποψη για τα λεξικά τοπικών διαλέκτων, καθώς υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στη γλώσσα της μακροδομής και της μικροδομής (Διάλεκτοι vs. Κοινή Νέα Ελληνική) (βλ. Geeraerts 1989: 294-295· Béjoint 2000: 39· Marellò 2004: 351· Κατσογιάννου 2008: 659· Ξυδόπουλος 2011: 96-97· Xydopoulos and Ralli 2013: 526). Επιπλέον, η τυπικά και σημασιολογικά πλούσια μικροδομή του λεξικού

¹ Για περισσότερες πληροφορίες μπορεί κανείς να ανατρέξει στην ιστοσελίδα του προγράμματος (<http://amigre.cs.teiath.gr/>).

αλλά και η εκτενής μακροδομή του το κατατάσσει στα αυτούσια λεξικά και όχι στα γλωσσάρια (βλ. Hartmann and James 1998).

Το συγκεκριμένο λεξικό δεν έχει συγχρονικό χαρακτήρα (δεν αποτελεί λοιπόν ένα συγχρονικό λεξικό), καθώς εμπεριέχει λήμματα από διαφορετικές χρονικές περιόδους (Penhallurick 2009: 301). Έχοντας κατά νου ότι στόχος του ΤΛΔΜΑ είναι η καταγραφή και διάσωση του λεξιλογικού πλούτου των συγκεκριμένων διαλεκτικών ποικιλιών, γίνεται σαφές ότι η μακροδομή περιλαμβάνει στοιχεία που μπορεί να μην περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη περίοδο αλλά να εκτείνονται τόσο πίσω χρονικά όσο και οι διαθέσιμες πηγές του γλωσσικού υλικού. Σημειώνουμε ότι το διάστημα αυτό και για τις τρεις διαλέκτους μπορεί να εκτείνεται ως και 200 χρόνια (βλ. και Xydopoulos and Ralli 2013: 526).

Τέλος, το ΤΛΔΜΑ αποδελτιώνει και συστηματοποιεί λεξιλόγιο που εντοπίζεται τόσο σε προφορικές όσο και σε γραπτές πηγές, είτε άμεσα είτε έμμεσα, για καθεμία από τις τρεις διαλεκτικές ποικιλίες (Van Keymeulen and De Tier 2010), έχοντας μια εκτεταμένη και εξαιρετικά πληροφοριακή μικροδομή. Μάλιστα, ο δυναμικός του χαρακτήρας ως ηλεκτρονικού λεξικού προσφέρει τη δυνατότητα όχι μόνο της σύνθετης αναζήτησης σε ένα εύρος πληροφοριών (Burke 2003) στο πλαίσιο μιας διαλέκτου, αλλά και της αντιπαραβολής πληροφοριών ανάμεσα στις συγκεκριμένες τρεις διαλεκτικές ποικιλίες της Μικράς Ασίας.

3. Μικροδομή: τυπικό σχόλιο

3.1 Λέξη - κεφαλή

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει μια λεξικογραφική ομάδα, όταν σχεδιάζει τη μικροδομή ενός λεξικού, είναι η μορφή της λέξης κεφαλής ('headword'). Οι λέξεις κεφαλές αποτελούν τύπους παραπομπής ('citation forms'), οι οποίοι πραγματώνονται είτε με μικρά γράμματα και τονικά σύμβολα (Rys and Van Keymeulen 2009) είτε με κεφαλαία γράμματα και τονικά σύμβολα (Penhallurick 2009), επιλογή η οποία έχει παγιωθεί ως πρακτική στην Αγγλική λεξικογραφία (Markus and Heuberger 2007: 356).

Η μορφή της λέξης κεφαλής για του σκοπούς του ΤΛΔΜΑ αποφασίσαμε να είναι ουδέτερη, καθώς πρέπει να εξασφαλίζει ότι δε θα υπάρχουν διαφορετικοί και αυθαίρετοι κανόνες ορθογραφίας ή/και προφοράς για την αποτύπωση διαφορετικών λημμάτων, αφού αυτό θα δυσχεράνει σημαντικά τη διαδικασία αναζήτησής τους. Ταυτόχρονα, οι ορθογραφικοί και φωνητικοί τύποι των λημμάτων είναι διακριτοί, ούτως ώστε το λεξικό να μπορεί να είναι εύχρηστο και αποτελεσματικό τόσο στους χρήστες που είναι φυσικοί ομιλητές των διαλέκτων ή που έχουν κάποια επαφή με αυτή, όσο και σε χρήστες που δεν έχουν καμιά προηγούμενη γνώση αλλά και κανένα ιδιαίτερο γλωσσολογικό υπόβαθρο (μαθητές, γενικό κοινό κ.λπ.) (βλ. Durkin 2010; Xydopoulos & Ralli 2013).

Συνεπώς, οι λέξεις κεφαλές αντιμετωπίζονται για τους σκοπούς του ΤΛΔΜΑ ως κανονικοποιημένοι τύποι (Landau 2001: 98-9) και με την ορθογραφική έννοια (Xydopoulos and Ralli 2013), απαλλαγμένοι από συγκεκριμένα φωνολογικά φαινόμενα τα οποία μπορεί να εμφανίζονται στις συγκεκριμένες διαλεκτικές ποικιλίες, όπως π.χ. οι στενώσεις (η τροπή δηλαδή των άτονων μέσων φωνηέντων στα αντίστοιχα υψηλά), οι κωφώσεις (η αποβολή δηλαδή των άτονων υψηλών φωνηέντων) ή οι επενθέσεις φωνημάτων (η προσθήκη φωνηέντων ή συμφώνων). Παράλληλα, αποφεύγεται η απόδοση των λέξεων κεφαλών σε ημιφωνητική μορφή, κάτι που συνιστούσε συνήθη πρακτική των ερασιτεχνών λεξικογράφων, οι οποίοι μετέγραφαν στη βάση της διαίσθησης ή της ακοής τους (βλ. μεταξύ άλλων Barbato and Varvaro 2004: 434· Γιακουμάκη κ.α. 2004: 926).

Η κεφαλαιογράμματη μορφή της λέξης κεφαλής επιλέχθηκε ως η πλέον κατάλληλη, καθώς: α) διαφοροποιείται από τις ορθογραφικές συμβάσεις της Κοινής Νέας Ελληνικής, β) δεν ρυθμίζει κανόνες προφοράς και ορθογραφίας στις διαλέκτους, γ) επιτρέπει την παρουσίαση των διαφορετικών ορθογραφικών και φωνητικών τύπων στη μικροδομή (βλ. Κατσούδα 2012: 127), και δ) απαλλάσσει από τη χρήση διαφορετικών και αυθαίρετων κανόνων προφοράς και ορθογραφίας για την ίδια διάλεκτο αλλά και τις διαλέκτους μεταξύ τους (Xydopoulos and Ralli 2013).

Η ένταξη διαφορετικών ορθογραφικών και φωνητικών τύπων στη διαλεκτική λεξικογραφία αποτελεί κρίσιμης σημασίας επιλογή καθώς, αντίθετα με την Κοινή Νέα Ελληνική, οι διάλεκτοι δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης, κάθαρσης ή προτυποποίησης. Ως εκ τούτου, επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στην ποικιλότητα, κάτι που αξίζει να συστηματοποιηθεί και να αποτυπωθεί σε ένα διαλεκτικό ηλεκτρονικό λεξικό. Επιπλέον, έχοντας κατά νου τον τυπολογικό χαρακτήρα αλλά και το προφίλ του ΤΛΔΜΑ, υιοθετήσαμε ως λέξεις κεφαλές αυτές τις ορθογραφικές μορφές που φαίνονται επικρατέστερες στις διαθέσιμες πηγές (βλ. Κατσούδα 2012: 126· Γιακουμάκη κ.α. 2004: 926).

Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα από το περιβάλλον της βάσης του ΤΛΔΜΑ, όπου φαίνεται η άτονη κεφαλαιογράμματη απόδοση της λέξης κεφαλής για το λήμμα ΨΟΥΧΟΥΡΝΤΙΖΩ της Αϊβαλιώτικης, το οποίο στη διάλεκτο πραγματώνεται ως *ψχουρντίζου* ‘ψιχαλίζω, ραντίζω’:

(1) Λέξη κεφαλή

The screenshot shows a window titled 'Λήμμα' (Lemma) with the following fields and table:

* Λέξη κεφαλή: ΨΟΥΧΟΥΡΝΤΙΖΩ

Ετυμολογία: [τουρκ. püskürmek 'αναβλύζω']

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
7042	psxurdízu		ψχουρντίζου		Ρήμα

3.2 Τυπικό σχόλιο

Η μικροδομή του ΤΛΔΜΑ περιέχει τέσσερα είδη πληροφορίας που αφορούν το τυπικό μέρος. Αυτά είναι η ετυμολογία, ο φωνητικός τύπος, η μορφολογική διεργασία που μπορεί να παράγει το λήμμα καθώς και η λεξική του κατηγορία.

3.2.1 Ετυμολογία

Δεδομένου του ότι το ΤΛΔΜΑ δεν έχει ιστορικό χαρακτήρα, η ετυμολογική πληροφορία, περιορίζεται στη συνοπτική και οικονομική απόδοση της ετυμολογίας με εύληπτο τρόπο για κάθε χρήστη. Έτσι, δίνεται έμφαση στα λεξικά στοιχεία (θέματα) και όχι στις διαδικασίες (φωνολογικές, μορφολογικές κ.λπ) από τις οποίες μπορεί να παράγονται. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η σύγχυση μεταξύ ετυμολογίας και μορφολογικής διεργασίας, η οποία δίνεται σε ξεχωριστό πεδίο. Η ετυμολογική πληροφορία περιορίζεται στην αμέσως προηγούμενη συγχρονία και δεν στοχεύει στην παράθεση του απώτατου πρόγονου τύπου. Ακολουθεί ενδεικτικά η ετυμολογική πληροφορία για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΠΟΥΤΟ ‘βοήθεια’:

(2) Ετυμολογική πληροφορία

The screenshot shows the 'Λήμμα' (Lemma) software interface. At the top, the title bar reads 'Λήμμα'. Below it, the main window contains the following fields and elements:

- * Λέξη κεφαλή: ΑΓΙΟΥΤΟ
- Ετυμολογία: [μσν. αγιούτο] ←
- Μικρά Αρχαία Ελληνικά | Κεφαλαία Αρχαία Ελληνικά | Τούρκικα
- A grid of Greek characters for selection, including accents and diacritics.
- Μορφολογική Διεργασία: -
- * Διαλεκτική Περιοχή: Αίβαλι

Όπως προκύπτει από την παραπάνω εικόνα, στο σχετικό πεδίο δηλώνεται ότι το λήμμα ΑΓΙΟΥΤΟ ‘βοήθεια’ προέρχεται από τον μεσαιωνικό τύπο. Δεν γίνεται αναφορά στην πηγή του μεσαιωνικού τύπου (ιταλικό δάνειο στη Μεσαιωνική Ελληνική, πρβλ. Κριαρά 2012).

3.2.2 Μορφολογική διεργασία

Στο ομώνυμο πεδίο παρατίθενται πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες που συμμετέχουν στο σχηματισμό του συγκεκριμένου λήμματος ή / και σχετικά με την υπόστασή τους από συγχρονική άποψη. Έτσι από τις διαθέσιμες διεργασίες στην πλατφόρμα, που είναι: η παραγωγή, η σύνθεση, η λεξικοποιημένη φράση, ο συμφυρμός ή ο συνδυασμός διαδικασιών, όπως σύνθετο και παράγωγο που ισχύει για το λήμμα της Ποντιακής ΕΜΠΡΟΚΛΙΣΤΕΑΣ ‘αυτός που γέρνει προς τα μπρος, καμπούρης’:

(3) Μορφολογική διεργασία

The screenshot shows the 'Λήμμα' (Lemma) software interface. At the top, the title bar reads 'Λήμμα'. Below it, the main window contains the following fields and elements:

- * Λέξη κεφαλή: ΕΜΠΡΟΚΛΙΣΤΕΑΣ
- Ετυμολογία: [εμπρός+κλίνω]
- Μικρά Αρχαία Ελληνικά | Κεφαλαία Αρχαία Ελληνικά | Τούρκικα
- A grid of Greek characters for selection, including accents and diacritics.
- Μορφολογική Διεργασία: Σύνθετο-Παράγωγο ←
- * Διαλεκτική Περιοχή: Πόντος

3.2.3 Φωνητικός τύπος

Η παράθεση φωνητικών τύπων αποτελεί ένα από τα πιο ουσιώδη μέρη της μικροδομής κάθε μοντέρνου διαλεκτικού λεξικού, καθώς εγγυάται ότι εκτός από τις άλλες (ετυμολογικές, μορφολογικές και σημασιολογικές) πληροφορίες ο χρήστης θα έχει πρόσβαση στην πραγματική

τους προφορά. Για το σκοπό αυτό, στο ΤΛΔΜΑ κρίθηκε ως ασφαλέστερη μεθοδολογικά επιλογή η μεταγραφή σε ευρεία φωνητική μεταγραφή (βλ. Atkins and Rundell 2008) με βάση τα σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου. Αξιοποιώντας τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει η ηλεκτρονική έκδοση του ΤΛΔΜΑ, οι φωνητικοί τύποι συνοδεύονται από αρχεία ήχου (WAV) στα οποία έχει καταγραφεί η πραγματική προφορά των ήχων από φυσικούς ομιλητές των διαλέκτων –όπου αυτό είναι δυνατόν. Η συγκεκριμένη επιλογή είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς έτσι αντιμετωπίζεται η συχνή ασυμβατότητα των ορθογραφικών τύπων, όπως αυτοί μαρτυρούνται στις γραπτές πηγές, και της πραγματικής τους προφοράς (βλ. Γιακουμάκη κ.α. 2004: 927· Xydopoulos and Ralli 2013).

Στα παραδείγματα που ακολουθούν, βλέπουμε τους διαφορετικούς φωνητικούς τύπους ενός λήμματος σε ευρεία φωνητική μεταγραφή για καθεμία από τις τρεις διαλέκτους.

(4) Φωνητικοί τύποι

α. για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΡΙΛΑΝΤΙΣΤΟΣ ‘αγροίκος’

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

Δημιουργία Νέου Τύπου Πραγμάτωσης

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία	
67	/aɣriˈlaːd̪st̪us/		αγριλάντστους	Πάμφιλα	Επίθετο	
68					αχριλάντστους	Επίθετο
69					αγριλάντστους	Επίθετο

Βλέπε Επίσης

β. για το λήμμα της Ποντιακής ΤΟΣΕΚΙ ‘στρώμα’

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

Δημιουργία Νέου Τύπου Πραγμάτωσης

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία		
6165	toˈsɛc		τοσ'άκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο		
6166					τουσ'έκ'	Τραπεζούντα	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6167					τεσ'άκιν	Κερασούντα	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6168					τεσ'άκ'	Τραπεζούντα, Κοτύωρα, Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6169					τεσ'έκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6170					τισ'άκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο

Βλέπε Επίσης

γ. για το λήμμα της Καππαδοκικής ΓΑΡΙΣΤΟΥΡΝΤΙΖΩ ‘ανακατεύω’

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

Δημιουργία Νέου Τύπου Πραγμάτωσης

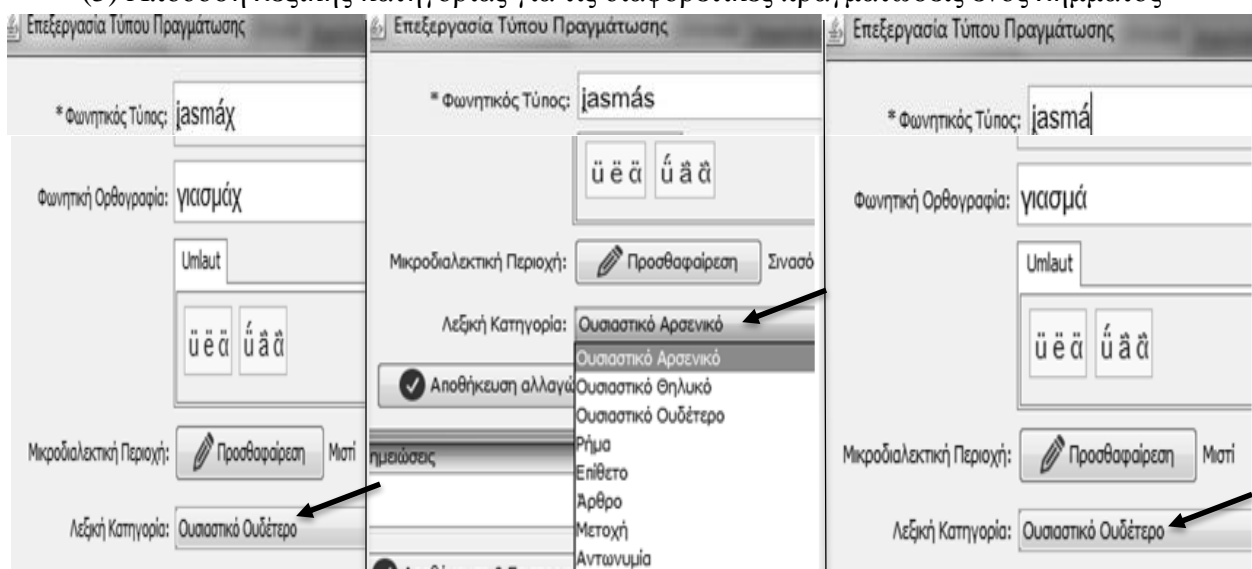
Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία		
4238	ɣaristurˈd̪iz̪o		γαριστουρντίζου	Μισίτι	Ρήμα		
4239					γαριστουρντώ	Μισίτι	Ρήμα
4258					γαρισυρντώ	Σινασός	Ρήμα
4259					γαρισρντιζου	Μισίτι	Ρήμα

Βλέπε Επίσης

3.2.4 Λεξική κατηγορία

Η πληροφορία σχετικά με τη λεξική κατηγορία δεν καταχωρείται στο ΤΛΔΜΑ στο πεδίο της λέξης κεφαλής αλλά δίνεται ξεχωριστά για κάθε διαφορετικό φωνητικό τύπο. Θεωρούμε ότι η συγκεκριμένη λεξικογραφική πρακτική είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς επιτρέπει την κωδικοποίηση και συστηματοποίηση των μικρο-διαλεκτικών διαφοροποιήσεων. Μια τυπική περίπτωση μικρο-διαλεκτικής διαφοροποίησης αφορά την πραγμάτωση του γένους, πληροφορία η οποία κωδικοποιείται μαζί με τη λεξική κατηγορία του ουσιαστικού. Για παράδειγμα, το λήμμα της Καππαδοκικής ΓΙΑΣΜΑ περιλαμβάνει δύο πραγμάτωσεις ως ουδέτερο από το Μιστί και μια πραγμάτωση ως αρσενικό από τη Σινασό, η οποία σημειώνεται σε κάθε διαφορετικό τύπο. Η απεικόνισή τους στο περιβάλλον της βάσης φαίνεται στην εικόνα που ακολουθεί:

(5) Απόδοση λεξικής κατηγορίας για τις διαφορετικές πραγμάτωσεις ενός λήμματος

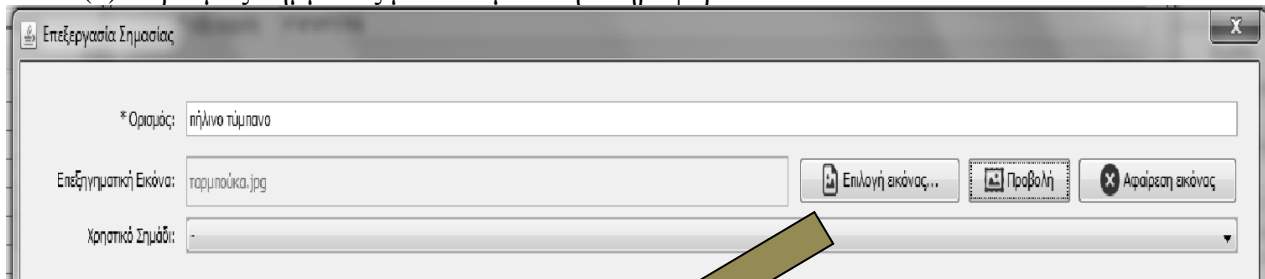
4. Μικροδομή: σημασιολογικό σχόλιο

Τα λήμματα περιέχουν, επίσης, πληροφορίες που αφορούν το σημασιολογικό μέρος. Αυτές είναι οι ορισμοί που συνοδεύονται από πολυμεσικές πληροφορίες, ένα μικρό θησαυρό, ισοδύναμα στις άλλες διαλέκτους, χρηστικά σημάδια και παραδείγματα χρήσης.

4.1 Ορισμοί

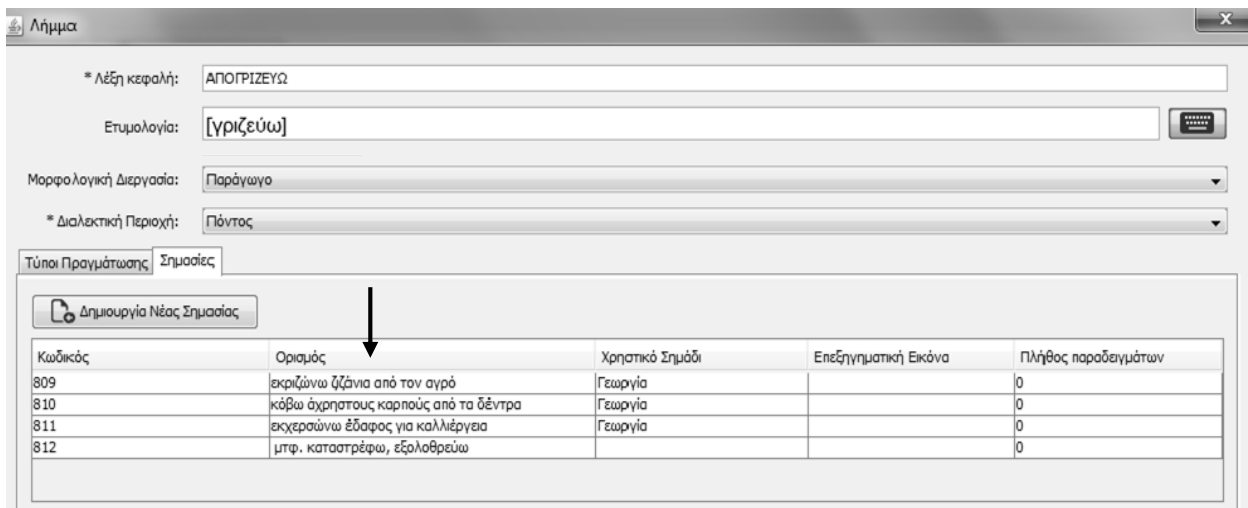
Οι ορισμοί που δίνονται στα λήμματα του ΤΛΔΜΑ είναι κυρίως συνωνυμικοί (Geeraerts 2003: 88), δίνοντας τις αντίστοιχες σημασίες στην ΚΝΕ. Οι προτασιακοί ορισμοί επιλέγονται για τα λήμματα που έχουν κάποια ειδική σημασία στη διάλεκτο, η οποία είναι δύσκολο να αποδοθεί μονολεκτικά (π.χ. ένα ειδικό εργαλείο για το οποίο δεν υπάρχει ακριβές αντίστοιχο κ.λπ.). Αξιοποιώντας τον ηλεκτρονικό χαρακτήρα του λεξικού, επιλεγμένα λήμματα εμπλουτίζονται σημασιολογικά με πολυμεσικές πληροφορίες, όπως με εικόνα ή video. Στο παρακάτω παράδειγμα, παρατηρούμε ότι η σημασία του λήμματος της Αϊβαλιώτικης ΝΤΑΡΑΜΠΟΥΚΑ 'πλήλινο τύμπανο' συνοδεύεται από την εικόνα που ακολουθεί αμέσως μετά.

(6) Ορισμός λήμματος με πολυμεσική πληροφορία

Επιπλέον, η πολυσημία και η ομωνυμία αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο όπως στα πρωτοτυπικά / κοινά λεξικά (βλ. Markus and Heuberger 2007). Όσον αφορά την πολυσημία, οι διαφορετικές σημασίες ενός λήμματος αριθμούνται ξεχωριστά και καταχωρούνται σε διαφορετική σειρά (με διαφορετική αρίθμηση) στη μικροδομή του ΤΛΔΜΑ. Προτεραιότητα δίνεται στην κυριολεκτική σημασία, ενώ ακολουθούν οι μεταφορικές. Ενδεικτικό παράδειγμα ακολουθεί αμέσως παρακάτω για το λήμμα ΑΠΟΓΡΙΖΕΥΩ της Ποντιακής, στο οποίο οι κυριολεκτικές σημασίες προηγούνται ενώ η μεταφορική παρατίθεται τελευταία με την προσθήκη της σχετικής συντόμευσης (μτφ.):

(7) Πολύσημα λήμματα

Κωδικός	Ορισμός	Χρηστικό Σημάδι	Επεξηγηματική Εικόνα	Πλήθος παραδειγμάτων
809	εκριζώνω ζζάνια από τον αγρό	Γεωργία		0
810	κόβω άχρηστους καρπούς από τα δέντρα	Γεωργία		0
811	εσχεραίνω έδαφος για καλλιέργεια	Γεωργία		0
812	μτφ. καταστρέφω, εξολοθρεύω			0

4.2 Θησαυρός

Μέρος του σημασιολογικού σχολίου του ΤΛΔΜΑ αποτελεί επίσης και ένας μικρός θησαυρός. Ο θησαυρός περιλαμβάνει συνώνυμα και αντώνυμα για συγκεκριμένα λήμματα. Με αυτό τον τρόπο, οι χρήστες μπορούν να διαπαραπέμπονται μέσα από ένα λήμμα σε άλλα σχετικά, μέσω

του θησαυρού. Στο παράδειγμα που ακολουθεί μπορείτε να δείτε ένα δείγμα του θησαυρού για το λήμμα ΑΓΓΙΟΡΑΔΙΚΑ ‘μεγαλόσωμη και ασουλούπωτη γυναίκα’ το οποίο έχει συνώνυμο το λήμμα ΚΑΡΤΑΛΑ:

(8) Δείγμα του θησαυρού

The screenshot shows the TLAMA software interface. The main window displays the lemma ΑΓΓΙΟΡΑΔΙΚΑ with its etymology [νελ. άγγριο + ραδίκι]. A pop-up window titled 'Επεξεργασία Σημασίας' (Meaning Editing) is open, showing the meaning 'μεγαλόσωμη και ασουλούπωτη γυναίκα' and a table of usage examples. Below that, the 'Θησαυρός' (Treasury) section shows a table of synonyms, including the lemma ΚΑΡΤΑΛΑ.

Κωδικός	Παράδειγμα Χρήσης	Μετάφραση στην ΚΝΕ	Πηγή	Τύπος Πηγής
53	Αυτήν' τν αγριουραδίκα τίλου...	Αυτή την ασουλούπωτη γυναίκ...		

Κωδικός Λήμματος	Κωδικός Σχέσης	Λέξη - Κεφαλή	Ετυμολογία	Διαλεκτική Περιοχή	Σχέση
0	1	ΚΑΡΤΑΛΑ			Συνώνυμο

4.3 Ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους

Δεδομένου του ότι το ΤΛΔΜΑ χαρακτηρίζεται ως τρι-διαλεκτικό λεξικό, μια από τις βασικές του δυνατότητες είναι να συσχετίζει λήμματα των τριών διαλέκτων μεταξύ τους τα οποία έχουν την ίδια ή παρόμοια σημασία. Με αυτό τον τρόπο, λήμματα από τις τρεις διαφορετικές διαλέκτους συσχετίζονται μεταξύ τους, αποκαλύπτοντας τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές μεταξύ των διαλεκτικών συστημάτων. Στο παράδειγμα που ακολουθεί, μπορείτε να δείτε το συσχετισμό του λήμματος ΖΑΜΠΟΥΝΑ της Αίβαλιώτικης και του λήμματος ΑΓΓΕΙΟ της Ποντιακής. Αυτά στο περιβάλλον της βάσης ονομάζονται ‘ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους’.

(9) Ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους

* Ορισμός: πνευστό μουσικό όργανο

Επεξηγηματική Εικόνα: ζαμπούνα.JPG

Χρηστικό Σημάδι: -

Παράδειγμα Χρήσης

Κωδικός	Παράδειγμα Χρήσης	Μετάφραση στην ΚΝΕ	Πηγή	Τύπος Πηγής
579	Τ ζαμπούνα_τ την είχε φταγμέν' από κατ...	Τη ζαμπούνα του την είχε φταγμένη από ...		

Θησαυρός Ισοδύναμο σε άλλες διαλέκτους

Κωδικός Σημασίας	Ορισμός Σημασίας	Χρηστικό Σημάδι	Κωδικός Λήμματος	Λέξη - Κεφαλή Λήμματος	Ετυμολογία Λήμματος	Μορφολογική Διεργασία...	Διαλεκτική Περιοχή
331	το μουσικό όργανο άσκα...		304	ΑΓΓΕΙΟ	[αρχ. ἀγγέον]		Γόντας

4.4 Χρήση - Χρηστικά σημάδια

Τα χρηστικά σημάδια εντάσσονται στη μικροδομή του ΤΛΔΜΑ, καθώς θεωρούμε ότι αποτελούν τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο, για να δηλωθεί το επίπεδο ύφους και το εύρος χρήσης των λημμάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τα πολιτισμικά και γεωγραφικά δεδομένα των περιοχών όπου μιλιούνται οι τρεις διάλεκτοι, ορίσαμε συγκεκριμένα θεματικά πεδία για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των λημμάτων και τον εμπλουτισμό του σημασιολογικού σχολίου του λεξικού, δίνοντας τις ακόλουθες επιλογές: γεωργία, κτηνοτροφία, φυτολογία, ζωολογία, οικοκυρικά, ιατρική, αλιεία, υφαντική, ελαιουργία, θρησκεία. Στην εικόνα που ακολουθεί βλέπετε ένα ενδεικτικό παράδειγμα ορισμού και χρηστικού σημαδιού για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΠΟΛΥΤΟ ‘απλό σχέδιο ύφανσης στον αργαλειό’:

(10) Χρηστικά σημάδια

* Ορισμός: απλό σχέδιο ύφανσης στον αργαλειό

Επεξηγηματική Εικόνα:

Χρηστικό Σημάδι: Υφαντική

Παράδειγμα Χρήσης

Κωδικός	Ορισμός Σημασίας	Χρηστικό Σημάδι
231		Υφαντική

4.5 Παραδείγματα χρήσης

Τα αυθεντικά παραδείγματα χρήσης αποτελούν απαραίτητο μέρος του σημασιολογικού σχολίου κάθε διαλεκτικού λεξικού, καθώς παρέχουν επιπλέον πληροφορίες για το περιβάλλον χρήσης ('contextual usage') των λημμάτων. Τα παραδείγματα που παρατίθενται στα διάφορα λήμματα του ΤΛΔΜΑ προέρχονται τόσο από προφορικές όσο και από γραπτές πηγές. Αποδίδονται σε ορθογραφική μορφή με τη βοήθεια κάποιων χρηστικών σημαδιών, προκειμένου να αποτυπωθεί η προφορά, χωρίς να χρειαστεί να καταφύγουμε στην ημιφωνητική μεταγραφή ('semiphonetic transcription', βλ. Rys and Van Keymeulen 2009: 134· Κατσούδα 2012: 141). Για κάθε παράδειγμα δίνεται η αντίστοιχη μετάφραση στην ΚΝΕ, ώστε να είναι κατανοητό σε οποιονδήποτε χρήστη, διαλεκτόφωνο ή μη και ειδικό ή μη. Παρακάτω βλέπουμε ένα παράδειγμα χρήσης για το λήμμα ΓΟΒΤΣΗΣ 'κοτσομπόλης' της Καππαδοκικής:

(11) Παράδειγμα χρήσης

* Παράδειγμα: Σ'ατό μη λες να σιεί, τσιίδει γοβτσιήζι

Umlaut

ü ë ä ú ã ã

Μετάφραση στην ΚΝΕ: Μη λες τίποτα σ' αυτόν, είναι κουτσομπόλης.

Πηγή: Κοτσανίδης

Τύπος Πηγής: Λεξικό-γλωσσάρι

Αποθήκευση αλλαγών Επιστροφή

5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, στην εργασία αυτή παρουσιάστηκε και συζητήθηκε η εφαρμογή συγκεκριμένων λεξικογραφικών αρχών και πρακτικών στη μικροδομή του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους του Αϊβαλιού και των Μοσχονησίων, της Καππαδοκίας και του Πόντου (ΤΛΔΜΑ). Όπως αναφέραμε παραπάνω στις ενότητες 3 και 4, αναφορικά με την οργάνωση της μικροδομής: α) οι λέξεις κεφαλές δίνονται με κεφαλαία γράμματα, β) οι ετυμολογικές πληροφορίες περιορίζονται σε βασικές αλλά ουσιώδεις πληροφορίες για την αμέσως προηγούμενη μορφή και όχι για τον άνωτατο πρόγονο, γ) οι μορφολογικές διαδικασίες αποτελούν μέρος των πληροφοριών στη μικροδομή, δ) η φωνητική μεταγραφή σε συνδυασμό με τα αρχεία ήχου αποτυπώνουν την αυθεντική προφορά, ε) η ενδο-διαλεκτική διαφοροποίηση παρουσιάζεται και συστηματοποιείται τόσο με τους φωνητικούς όσο και με τους ορθογραφικούς τύπους, στ) οι ορισμοί είναι σύντομοι και επιτρέπουν συνδέσεις με άλλα λήμματα είτε ενδο-διαλεκτικά είτε δια-διαλεκτικά, ζ) τα χρηστικά σημάδια παρέχουν πληροφορίες για θεματικά πεδία ή / και πραγματολογικές πληροφορίες, και η) τα παραδείγματα αυθεντικής χρήσης στη διάλεκτο με μετάφραση στην ΚΝΕ βοηθούν στην περαιτέρω εξοικείωση των χρηστών τόσο με τη σημασία των λημμάτων όσο και με το περιβάλλον χρήσης τους. Μετά

την ολοκλήρωσή του το ΤΛΔΜΑ θα είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο σε συγκεκριμένο ιστότοπο, ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο σε όλα τα διαφορετικά προφίλ χρηστών.

Ελπίζουμε ότι το ΤΛΔΜΑ θα συμβάλει στη καταγραφή και διάσωση πολύτιμου λεξιλογικού υλικού της Μικρασιατικής Ελληνικής και θα αποτελέσει ένα φιλικό ηλεκτρονικό εργαλείο για οποιονδήποτε χρήστη ο οποίος ενδιαφέρεται για την αναζήτηση οποιαδήποτε λεξιλογικής πληροφορίας σχετικά με τις μικρασιατικές διαλέκτους.

Ευχαριστίες

Η συγκεκριμένη εργασία έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Συνοπτική μορφή της εργασίας αυτής παρουσιάστηκε στο 6ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας, 25-28 Σεπτεμβρίου 2015. Ευχαριστούμε θερμά το κοινό του συγκεκριμένου συνεδρίου για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις του. Η ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις μάς βαρύνει αποκλειστικά.

6. Βιβλιογραφία

- Atkins, B. T. S. & M. Rundell (2008) *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Barbato, M. & A. Varvaro (2004) Dialect dictionaries. *International Journal of Lexicography* 17.4, 429-439.
- Béjoint, H. (2000) *Modern lexicography: An introduction*. Oxford: Oxford University Press
- Burke, S. M. (2003) The design of online lexicons. In: P. Sterkenburg (ed.), *A practical guide to lexicography.*, 240-249. Amsterdam: John Benjamins, 240-249.
- Γιακουμάκη, Ε., Χ. Καραντζή & Ι. Μανωλέσσου (2004) ΙΛΝΕ και ηλεκτρονική λεξικογραφία. Στα *Πρακτικά του 6^{ου} ICGL*, Ρέθυμνο, Κρήτη, 18-21 Sep. 2003, 921-929. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Durkin, P. (2010) Assessing non-standard writing in lexicography. In: R. Hickey (ed.), *Varieties of English in writing: The written word as linguistic evidence*. Amsterdam: John Benjamins, 43-60.
- Geeraerts, D. (1989) Principles in monolingual lexicography. In: F. J. Hausmann, O. O. Reichmann, H. E. Wiegand & L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher / Dictionaries / Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie internationale de lexicographie*. Berlin: Walter de Gruyter, 287-296.
- Geeraerts, D. (2003) Meaning and definition. In: *A practical guide to lexicography*, edited by Piet van Sterkenburg. Amsterdam: John Benjamins, 83-93.
- Hartmann, R. R. K. & G. James. (1998) *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Κατσογιάννου, Μ. (2008) Διαλεκτικά Λεξικά της Νέας Ελληνικής. Στο: Α. Μόζερ, Αικ. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπίσκης & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Γλώσσας χάριν: Τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*, επιμέλεια. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 649-663.

- Κατσούδα, Γ. (2012) Διαλεκτική Λεξικογραφία: Επισκόπηση και Ζητήματα. *Λεξικογραφικό Δελτίο* 26, 77-159.
- Κριαράς, Ε. (2012) *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας* (1100-1669). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Τομ. Α-ΙΗ.
- Landau, S. I. (2001) *Dictionaries: The art and craft of lexicography* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Marello, C. (2004) Lexicography in Italy: Specific themes and trends. *International Journal of Lexicography* 17.4, 349-356.
- Markus, M. & R. Heuberger (2007) The architecture of Joseph Wright's English Dialect Dictionary: preparing the computerized version. *International Journal of Lexicography* 20.4, 355-368.
- Ευδόπουλος, Γ. (2008) *Εισαγωγή στη μελέτη της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ευδόπουλος, Γ. Ι. (2011) Μεταλεξικογραφικές παρατηρήσεις στα διαλεκτικά λεξικά Μ. Μπεναρδή και Α. Σύρκου. Στο: Ράλλη, Α. (εκδ.) *Patras Working Papers in Linguistics* 2.1 (2011), 96-113.
- Penhallurick, R. (2009) Dialect dictionaries. In: A. P. Cowie (ed.), *The Oxford History of English Lexicography*, volume II, 290-313. Oxford: Oxford University Press.
- Rys, K. & J. Van Keymeulen (2009) Intersystemic correspondence rules and headwords in Dutch dialect lexicography. *International Journal of Lexicography* 22, 129-150.
- Van Keymeulen, J. & V. De Tier (2010) Pilot project: A Dictionary of the Dutch Dialects. In: *Proceedings of the 14th Euralex International Congress*. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 754-763.
- Xydopoulos, G. & A. Ralli (2013) Greek dialects in Asia Minor: Setting lexicographic principles for a tridialectal dictionary. In: M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & M. Bagriacik (eds.), *Online Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (MGDLT 5, Ghent Belgium, 20-22 September 2012), 524-536.
http://lmgd.philology.upatras.gr/en/research/downloads/MGDLT5_proceedings.pdf
- Zgusta, L. (1971) *Manual of lexicography*. The Hague: Mouton.